

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»**

Ю.В. Буров

**ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ**

Навчально-методичний посібник

Слов'янськ, 2018

УДК 614.8(072)

О-75

Укладач: Буров Юрій Васильович – старший викладач кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту ДДПУ.

Рецензенти:

Бондаренко Володимир Іванович – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, промислових технологій та безпеки життєдіяльності, д.п.н., доцент.

Гутарева Наталія Вікторівна – завідувач кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту, к.м.н., доцент.

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданнях:

- кафедри медико-біологічних основ охорони життя та цивільного захисту ДДПУ від 29. 08. 2018 р., протокол № 1
- вченої ради ДДПУ від 19.09.2018р., протокол № 2

Буров Ю.В.

Основи цивільного захисту та життєзабезпечення у надзвичайних ситуаціях. – Слов'янськ : ДДПУ, 2018. - 60 с.

Навчально-методичний посібник розроблено згідно з навчальною програмою «Охорона праці у галузі освіти та життєзабезпечення у надзвичайних ситуаціях» та рекомендується для студентів рівня вищої освіти “Магістр” усіх спеціальностей.

У запропонованому посібнику розглядаються основні ознаки надзвичайних ситуацій та аварій техногенного, екологічного та соціально-політичного характеру. Наведено характеристику небезпечних чинників, що призводять до руйнівних наслідків. Висвітлено рекомендації щодо порядку дій органів управління при організації заходів щодо запобігання можливих аварій, катастроф і стихійних лих та ліквідації їх наслідків, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, першочергового життєзабезпечення населення у надзвичайних ситуаціях. Особливу увагу приділено визначенню суті Женевських Конвенцій як найважливіших документів у сучасній доктрині міжнародного гуманітарного права.

УДК 614.8(072)

©Буров Ю.В.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ В ТЕКСТІ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ.....	4
1. ВСТУП	5
2. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ	6
3. ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ ЯК НАЙВАЖЛИВІШІ ДОКУМЕНТИ У СУЧАСНІЙ ДОКТРИНІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	8
4. РАДІОАКТИВНЕ ЗАБРУДНЕННЯ МІСЦЕВОСТІ ПРИ АВАРІЯХ НА АЕС ТА ІНШИХ РАДІАПІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТАХ	13
4.1 ПОНЯТТЯ ПРО ЗОНИ ОПРОМІНЕННЯ.....	16
4.2 РІВЕНЬ ЗАБРУДНЕНОСТІ РІЗНОМАНІТНИХ ПОВЕРХОНЬ І ОБ'ЄКТІВ.....	19
5. ОРГАНІЗАЦІЯ САНІТАРНОЇ ОБРОБКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ФОРМУВАНЬ, ТЕХНІКИ І МАЙНА ПРИ ЗАРАЖЕННІ РАДІОАКТИВНИМИ, БАКТЕРІАЛЬНИМИ ТА ХІМІЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ.....	23
6. МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ І ВИМІРЮВАННЯ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ. ОДИНИЦІ ВИМІРЮВАННЯ. ПРИЛАДИ РАДІАЦІЙНОЇ РОЗВІДКИ І ДОЗИМЕТРИЧНОГО КОНТРОЛЮ.....	25
7. ПРИЛАДИ РАДІАЦІЙНОЇ РОЗВІДКИ ТА ДОЗИМЕТРИЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА РОБОТА З НИМИ.....	27
7.1 ПРИЗНАЧЕННЯ ВИМІРЮВАЧІВ ПОТУЖНОСТІ ДОЗИ ДП-25Б, В.....	27
7.2 ПРИЛАДИ ДОЗИМЕТРИЧНОГО КОНТРОЛЮ І РОБОТА З НИМИ У ФОРМУВАННЯХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	29
8. ПІДВИЩЕННЯ ЗАХИСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ БУДИНКУ (КВАРТИРИ) АБО ІНШОГО ПРИМІЩЕННЯ ДО ПРОНИКНЕННЯ РАДІОАКТИВНОГО ПИЛУ, БІОЛОГІЧНИХ ТА ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИХ РЕЧОВИН.....	30
8.1 ПРОТИПОЖЕЖНІ ЗАХОДИ.....	32
8.2 ВИКОНАННЯ ПРОТИПОЖЕЖНИХ ЗАХОДІВ У БУДИНКУ (КВАРТИРІ), ЖИТЛОВОМУ СЕКТОРІ АБО НА ВИРОБНИЦТВІ.....	33
8.3 ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З ЕЛЕКТРОНАГРІВАЛЬНИМИ ПРИЛЛАДАМИ, ГАЗОВИМИ І ЕЛЕКТРИЧНИМИ ПЛИТАМИ.....	34
8.4 ПРАВИЛА ГАСІННЯ ЗАЙМАНЬ І ПОЖЕЖ.....	35
8.5 ЗАСОБИ ГАСІННЯ ПОЖЕЖ. ЗАСОБИ БЕЗПЕКИ ПРИ ГАСІННІ ПОЖЕЖ.....	36
8.6 ОСОБЛИВОСТІ ГАСІННЯ ЕЛЕКТРОПРОВІДКИ І ГОРЮЧИХ РЕЧОВИН.....	37
8.7 ЗАСОБИ БЕЗПЕКИ ПРИ ГАСІННІ ПОЖЕЖ У БУДІВЛЯХ.....	38
8.8 ГАСІННЯ ЛЕГКОЗАЙМИСТИХ І ГОРЮЧИХ РЕЧОВИН.....	39
9. ПОРЯДОК ЗАПОВНЕННЯ ЗАХИСНИХ СПОРУД І ПЕРЕБУВАННЯ У НИХ. ПОРЯДОК ЕВАКУАЦІЇ ІЗ ЗАХИСНИХ СПОРУД. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАХИСНИХ СПОРУД ПРИ АВАРІЯХ НА РАДІАПІЙНО І ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТАХ.....	40
9.1 ЗАХИСНІ СПОРУДИ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	40
9.2 СХОВИЩА.....	41
9.3 ПРОТИРАДІАЦІЙНІ УКРИТТЯ (ПРУ).....	42
9.4 ПРОСТІШІ УКРИТТЯ-ЩІЛИНИ.....	43
10. МЕДИЧНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ.....	47
10.1 ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО ЗАХИСТУ.....	49
10.2 ПЕРША МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ ДЕЯКИХ НЕВІДКЛАДНИХ СТАНАХ.....	53
10.3 ПОРЯДОК ВИДАЧІ І ЗБЕРІГАННЯ МЕДИЧНИХ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	55
10.4 МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ І НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЇ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	56
11. ДІЇ НАСЕЛЕННЯ В ЕКСТРИМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ ПОВ'ЯЗАННИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ЗАГРОЗОЮ.....	57
ЛІТЕРАТУРА.....	59

СКОРОЧЕННЯ В ТЕКСТІ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ:

АР і ІНР- аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи;
АЕС – атомна електро станція;
АХНР - агресивно хімічно небезпечні речовини;
БЗ – бактеріологічне зараження;
ДСНС - Державна служба з надзвичайних ситуацій;
ВР – вибухова речовина;
ЗІЗ – засоби індивідуального захисту;
ЗС – захисна споруда;
ЗМУ – засоби масового ураження;
ЗЕП - збірні евакуаційні пункти;
ІТЗ - інженерно-технічні заходи;
КМУ- Кабінет Міністрів України;
КНС – командно-начальницький склад;
МВС – Міністерство внутрішніх справ України;
МНС – Міністерство України з питань надзвичайних ситуація та у справах захисту населення і територій від наслідків Чорнобильської катастрофи;
НВФ – невоєнізовані формування;
НС – надзвичайна ситуація;
НС Т та ПХ – надзвичайна ситуація техногенного та природного характеру;
НХР – небезпечні хімічні речовини;
ОГД – об’єкт господарської діяльності;
ОГП- охорона громадського порядку;
ОР – отруйні речовини;
О/С – особовий склад;
ПЕП - приймальні евакуаційні пункти;
ПЛАС - план локалізації та ліквідації аварійних ситуацій та аварій;
ПНО – потенційно небезпечний об’єкт;
ПНЕ - проміжні пункти евакуації;
ПРУ – проти радіаційне укриття;
ПР і ПХЗ-проти радіаційний і протихімічний захист;
ПРХС- пост радіаційного та хімічного спостереження;
ПТУ – професійно технічне училище;
ПУ – пункт управління;
Р і ІНР- рятувальні та інші невідкладні роботи
РР – радіоактивні речовини;
СДОР – сильно діючі отруйні речовини;
ТЄБ – техногенна екологічна безпека;
ЦО – цивільна оборона;
ЦЗ – цивільний захист;

ВСТУП

Безпека людини, її життя і здоров'я Конституцією України визнано найвищою соціальною цінністю. Кожний громадянин України має конституційне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Ці невід'ємні конституційні права і свободи людини та суспільства в цілому є об'єктами національної безпеки України. Глобальний розвиток людської цивілізації, крім позитивних надбань, породив числені загрози життєво важливим інтересам людини і громадянина, суспільства і держави. Значне місце серед цих загроз займає небезпека техногенно-природної сфери. Потужний промисловий розвиток, характерний для України у ХХ столітті, призвів до значних антропогенних порушень і техногенної перевантаженості території України, та, як наслідок, до зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру.

В умовах перехідної економіки посилилося нераціональне, виснажливе використання природних ресурсів, як невідновлювальних, так і відновлювальних. При цьому темпи впровадження природоохоронних заходів поступаються темпам використання ресурсів, що призводить до негативного дисбалансу в природних екосистемах.

Значний вплив на природне середовище й суспільство України мала Чорнобильська катастрофа. Понад двадцять років її негативні соціально-екологічні наслідки залишаються остаточно не подоланими, суттєво впливаючи на соціально-економічний стан країни в цілому і здоров'я постраждалих зокрема. Проблема підвищення ефективності управління заходами із запобігання і регування на надзвичайні ситуації стає все більш актуальною у зв'язку зі зростанням втрат унаслідок тяжких аварій та стихійних лих і витрат на подолання ліквідації їх наслідків. Можливості традиційних підходів до забезпечення надійності виробничих процесів і фізичного захисту населення у потенційно небезпечних регіонах об'єктивно обмежені недостатніми на їх реалізацію наявними ресурсами. Тому в умовах ризику і небезпеки надзвичайних ситуацій потрібна більш ефективна мобілізація ресурсів захисту, а також більш раціональне їх використання у запобіжних, рятувальних та відновлювальних заходах. Відповідно в цих умовах зростають вимоги до оперативності й обґрунтованості управлінських рішень, оскільки будь-які зволікання чи нераціональні дії неминуче призводять до збільшення втрат і витрат.

За таких умов вирішення проблем прогнозування, попередження та мінімізації втрат від надзвичайних ситуацій набуває великого значення для суспільства. Не можна рухатися до безпечного миру тільки шляхом проб та помилок від однієї великої аварії до іншої!